Ігор Мицько

Національний університет «Острозька академія»

УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ІСТОРІЯ ПІДГІР'Я X – XI СТОЛІТЬ[1]

* Текст надруковано в авторській редакції

Привілей 1086 року

У 1086 році Празький єпископ Яромир подав на затвердження імператорові Г'айнріху IV документ, в якому, зокрема, окреслювались кордони чеського та моравського єпископств. Дослідженнями встановлено, що документ був підроблений. Вочевидь, це зробив сам владика, але на підставі оригінальних давніх матеріалів. Одні дослідники вважають, що тут наведені кордони великоморавської архидієцезії, коли її очолював святий рівноапостольний Мефодій (870–†885), інші – що йдеться про 973–976 роки[2].

Я схиляюсь до думки перших, і ось чому. В цьому документі на сході відзначено "граничні ріки Буг і Стир ..., разом з городом Краковія і краєм, котрий має назву Ваг і з усіма територіями, котрі належать до згаданого городу, який є Краковія"[3]. Кидається у вічі відсутність у документі згадки про такі городи як Перемишль, іменований на честь пануючої від початку X ст. у Чеській державі династії Пржемислідів[4], та Пліснеськ, розташований якраз в районі згаданих річок та заснований десь на початку X ст. переселенцями з Полаб'я.

Після зацитованого фрагменту в цьому документі згаданий інший край Ваг, розташований при одноіменній чеській річці. Можливо, в першому випадку йшлося про околиці Перемишля, який у IX ст. ще мав свою іншу первісну назву. Адже саме біля нього до Сяну вливається річка Вягр – за Київським літописом «на Въгры», «оу Вагру», «надъ Вагромъ»[5] – назва якої перекликається із назвою згаданої області (та заселеним в давнину західними слов'янами півостровом Вагрією). В цьому ж районі є гідронім Стрвяж / Стривігор, що має з попереднім спільний корінь.

Як крайні точки Великоморавської держави на сході згадані річки Буг і Стир. Деякі дослідники вбачають у другому з гідронімів перекручену назву річки Стрия[6]. Але для цього немає жодних реальних підстав. Обидві річки тут названі насамперед не тому, що були водним бар'єром, кордоном, а тому, що були знаними торговими шляхами. Зокрема, в середині X ст. (за свідченням Костянтина Порфіродного) лучани (Стиром) сплавляли до Києва вироблені ними човни однодревки[7]. Віддавна ріку використовували і для транспортування туди ж солі з м. Солей біля Перемишля (принагідна згадка Києво-Печерського патерика 1096 року про "лодії от Перемипля")[8].

Окрім того, саме Буг, Бог та Стир беруть початок в околицях відомого з літопису граду Пліснеська, який був чи не найбільшим городом на території західних та східних слов'ян. За матеріалами давніших археологічних розкопок він мав у IX – X ст. площу 160 га[9], за найновішими – 300 га[10] і «на кінець X ст. Пліснеське городище було максимальним за площею у своєму розвитку»[11]. Саме тут були виявлені характерні для Великої Моравії поховання християн кінця IX – початку X ст. із хрестиками, т. зв. оболом мертвих, відрами (за своїм інвентарем тотожні виявленим у Старому Месті, Микульчицях, Поганську, Скаліці, Старому Коуржімі[12]); т.зв. крепіди та система оборонних споруд. Була знайдена, за визначенням Я.Пастернака, західнослов'янська кераміка, близька до кераміки IX – X ст. "тих слов'ян, що заселяли півострів Вагрію"[13], яка, зокрема, має «сосноподібний» орнамент та ідентична кераміці т.зв. менкендорфського типу[14].

За своїми розмірами Пліснеське городище домінувало серед чисельних аналогічних пам'яток, розташованих на горбогір'ї Вороняк та Гологір[15]. Всі вони разом творили своєрідний укріплений район серед автохтонного місцевого населення.

Не виключено, що поховані тут західні слов'яни (із земель, близьких до соленосного району Галле), займались торгівлею сіллю. На терені Моравії цей мінерал в той період ще не добували[16]. А східний "соляний" шлях на Київ у XI ст. згадується як давно відомий[17]. Таке припущення можуть підтверджувати виявлені поховання, схожі до вище згаданих, в Києві біля Десятинної церкви, Іскоростені, Стародубі, Седневі, навколо Чернігова.

Присутність у Пліснеську християнських поховань перелому IX та X ст. підтверджує достовірність наявного у грамоті 1086 р. опису східних кордонів великоморавської архидієцезії[18].

Олег Моравський

Розглядаючи найдавніші українсько-чеські зв'язки, не можна оминути дискусійне питання про існування моравського правителя 940-х років Олега / Кольги, нібито сина Олега Святославовича.

Початок такій історіографічній традиції поклав Бартош Папроцький. Однак, потрібно мати на увазі, що цей прославлений своїми працями з польської генеалогії дослідник був не без гріха, іноді фальшував певні дані, приписуючи їх Янові Длугошеві[19].

У своїй книжці, присвяченій правителям і шляхті Моравії (1593 р.), він, пославшись на польського історика Марціна Кромера, пов'язав рід Жеротінів з князями Рюриком, Синеусом та Трувором. Далі розповідає, дещо переробивши, історію конфлікту між синами Святослава – Ярополком, Олегом та Володимиром. Під 971 р. у нього йдеться про спробу "окрутного тирана" Ярополка Святославовича вбити рідного брата Kolgu та його сина (не названого по імені). Перед такою небезпекою батько відправив сина на службу до чеських

Gist

tem Ruskim/ a gdy a se zakazał/ gdyż się nie godził z nim/ a tak
tedy do 35 Kedi przyszedł/ gdy się nie chciał/ a się rozdzielił
Stroby się
kterych ukrzyżenia był/ dobrowolnie gemu posłuszał. Kterego wy
rzekł Kiszka/ a gdy z nim Korsakim Rzeckim odszedł/ a to
dla jego porzechował przy mich obyczeł. Nawet czynisze się pak
tem od Nowego Grodu/ wzał z tem gosiem sprawu/ iżby Król Jan
porzeszył Piskra Szerey jego przeciwnym zabrzymiał/ kterzy z wielkie
go zamutu a starości nie chciał nemoc vpadły/ a nie nawyżsział w
miedz. Dyabeł nagrzec pak na sobie/ że Nedzły jego Jam bale tim wy
czynił się mnoszy/ zacał aby nedzo Listy ty do Kragin zlego obwesti/ za
kiej się do gnau nebrzedu dostane: Ale że gsem był w Rukow Pana go
dzieko nedzieko/ gmenem Glebowic/ zebry się o to pokusyt nesmi/
gdy go od niego wyzdrobił. Tedy pak gdy on za pamiri mej Ruskiego
Pan Jan Glebowic Wrywoda Crocky/ chystagicz się do Wlocz
wzał rolnicz o gmyni wiczni swym mey Listy/ a do Skarzyc go wlozył
chcicz gemu pro vbrzyk darz a nebrzedu jego/ ale po bezeżnu zaś
mosti a rzemi kterymi nalezch/ do Rukow odwesti. W tom Jan
Tucznowic wielkie Knysze Moskewskie Polocku a Wogskem nemo
lym przechodi: On pak zakoza Clowek Kyrzyk/ gdzie zdobyl
Slowey/ obrzdzil się tom ktorzy pobie gnych Sziesiu zwrzbo zbaszc
ale ono pozwnie k niemu się obrzdzio. Nebo Jowan z Sidem swym
mocy welikay zamek wzal/ a mnoho Ludzie na nim zgmalal a ob
bau zawodl/ mezy kterymizo gmenowany Pan Jan Glebowic/ zob
kej y sowssem wiczni swym zatchyl.

Ten potem do 35 po pomocy Bozi z Rukau Nepleze co wyssel/ a po
zadzech Knizby wydanij mebo o Mrdich Krzlowelwu Polskiho/ mo
dil/ o tom owssem mi do stawczani sprawu vdzil/ pri przyrzenosti
mnohych Rytirzych Ktey/ Slozebnikzwo jego/ z vzech zbyczaj
pamiri mi sa/ sli gdnoho/ gmenem Wogeycha Chybickiho/ kterzy
zobu zasu Dworu jego Hozjmistrem byl/ a pobrzi zim zostawa. Ka
ze tak gest/ a to giste pamiri w Knizzetzowi Ruszkim sa nachyzgl.

CEw Knizze Ruszke/ kterzy Mosis
Lwowi w temz Knizzetzwi/ a pri nem Zam
ek na rzelni wysoke dlicz zalozil/ a posiome
bal/ Lwa Czernego za Ech na Czerwenim pu
rzy vsiwsi/ zelasznie tak tim sposobem/ zaby z
tej Pani z Zrzoczna vsiwagi/ kterzy się Sl
rzecznan zamdzka/ gmenowane Mesto Lwow
ski oslaus Arcoyzy Polske wyzbrzedzigi. Co
tak/ Sidem y Wrywodzwo Ruszke se pocatij/ a w czo Wogsk
polsk

LXXXX.

pasiaby Korzubtzce sci/ a tym/ Znamenemsz Czerwonim Sisiim
vsiwa. Po mnohych Lecch potom/ tzchoz Lwa Knizzey Ruszke
go Pocomcz/ dzieni sedi/ Krby zmiesli/ zaczo napzed Moskewsz
Knizzza pesch sobie za znamenu Mlusz mahcha sochzybo na Kom
Ruszke pal/ Musz ore zbrogi rzdzej na Koni/ za Dzaka bigz. Zi
wrzoza Kouliszczyn Knizze a Pan Wilczky/ wyzdzibo Knizzes
Czerwonsziho/ a Wernczky Kzgoszlsko Czerzem/ czybzczewsz
gem Knizze Moskewsze za przyczyna czas/ Sczysl gey nadzewszky gr
ze pomy kzewsz zgzmal ze Bzwz Wdowczsze/ nezdzcge w Wizzeni
dzisz/ dzicze na nim to wyzkzalczyn/ zaby mu sim zasobe y zapzcama
ly swe/ ze pocz nzimu sebze Wilczy zbzczchaz nebzdzczyszki/ Wzdz
zoia a nim gzonoszlczyho/ aby zbzyzuz vzjwaszi nezbzlz/ zebzj poz
gosse bwa Polzke/ ze gdzno sloza/ a tak tim zpzsobem
zato into gey polozczy widzisz vzdzcal. Ale Moskewsz
zdzagicz na ro/ vzimzi zoho nezbzki/ a gey potem z pzi
zzimu z zchoz Wizzeni wzpalzka mzsti. Odzewz sloczy
w Kzonzykach Polzkych wzpzsano gest.

V Tzchoz pak Kraginach gsczu vlasczaz Pocomczo/
zech gmenowanych Knizzes/ Wzabowzsziz/ od Szwa Kolzy
Kzizzete/ zaz/ sim zoho wzysegu bolozl Wzzbaczzzwzzhoz pzzsz
zzachzomagzi polczcz/ sbzbg Pzni z Zzczczzna/ kzczzi pzzd zzwzzba
Gzz Lzdzzczz sz bzl/ zzbzdzlz/ z czzzi z wzlczch Rzzizzzkzch zbzdzlzg
Szbzl/ z Szzzzzu panszzmu zzbzzczlzmi/ gzzzi pak kzdzzi z zz pozogi
Gozpodzzzzl zzlzczdzlz/ z Szzwz Rzzizzzkzm zzzzlzb.

CSzba Pane 1100. za Vladzczmi
Fzydzzcha Knizzze Czzzzzzzzzz. a zzzczzzzz
w zzzczzch Rzzzzch Rozzzla Olzmzzczzzzzzzzzzzz
zzzzzzzz Wzzbzz kolzczzzzz / Polu y z Szzzzz pz
bz/ kzdzzz bzzl zbzzczzzzz/ kzzz gzzl gzzzzzzzzzz
Fzzzczzzz Knizzz Czzzzz/ pozwzzzzzzzz Pzzzzzz
a Wzlozzzzz zzbzz Rozzzla. Pzzzzzz z zzzczzzz
Marchauzz Szzzzzzz/ Wozzzzzzzzzz Dzzzzz
zzz/ Szzzz z zzzzz Kzzzzzzz Szzzzzz/ gzzz zzzzzz

ZA Vzzzzzzz Knizzze Czzzzzzz/ a Zzzzzzzzzzz
zzzzzzzzzzz. Lzzzz Pzzz 1100. zzzzz Rozzzla Olzmzzczzzzzzzzzzzz
Pozzzzz / zz zzzzzzzzzz Vzzzzzzzzz Wzzzzz/ z Szzzzz zzzz Pzzzz
zzzz/ Dzz-

Згадка про князя Олека та князя Льва в кн. Paprocki B. Zrdcadlo. – L. LXXXIXa-LXXXXb

List

O Erbé a Rodů Pannow

z Zerotyna.

Kapitola VI.

W Tomž Zemském Sněmu sdil Dvorcow Pán / Pan Fredrych Stratil z Zerotyna a na Zielchowicích / Geho wc Cesarské Rujmsského Wilelma Rodu a Nerwyssij nad Tiscrem Rzymu Wenczych Rytharuow. Tej Nerwyssij Hetman z Narczkenbliwy Morawského na Ledem Walachym. A Arcyhmistre Maximiliana Wolnebo Krale Polsche / Nerwyssij Hofmistre. W tomž Sněmu rozdilci y gnou Pánu Bratřu a Strycowi geho sdilu. O ních nisz se dalej.

Počátek Erbu a Rodu tohoto gest a mamenj / z Annales Polsti a Ruskej / po Stwořenu Swiata 4170. Erbel Z poble polem Kresienskeho / Nazeymu Spasitele nassiho 166. / pokřtěnegu. Cjn sdil Arcybiskup Cromer / spsal Cromer Biskup Warmienskj / o przyssti Krale Ruskych do Zwyzu Wschodnjch / tam Předdy Erbu a Rodu toho gmenuge Kurcha / Sawaua a Erbowe / mezy gegichsto Potomky / když se rozmnožil / welike zahwaly vzyskal / obzwlásstě pak mezy potomky Kurcyloweyimi.

Letha Pánt 970. Jaropelk Syn Sawatoslawa Knjsete vkrowy Czesy / vmjral. Kolgn wlastnjho Brata sweho 5. Synum geho zamordowal / a Rodu kterij on vzywal sobě přewlastnjmi / Chmarj sdil Rodu porozumil / a ne tak sám sebe / jako Syna swého vbeawa / slanugsé / opatrowal / a před Jaropolkem tak a celeg wlodl / ale Syna swého vmi do Krajny rechto / na Službu Kresarskou Cjsařowi / bowesjwan Zlatta y Stříbra welikau hagnost / wypravowa. Jaropelk pyldě rossy o tom / že Syn Rolgn gij z Knjžatstwij vstřiž gest / ne

LXXXIX.

gest / a nemohlie zadil Bratra swého / a dostawesse gey / sam Syna wlastnj Rolgna zamordowal. Brate pak geho sterij / gmenem Wladimir Krale Nowohradzkie / ozyzesse o tom zlém skutku / strawen / dumce se vymstiti Smrti Bratra swého Rolgnj / Jaropelkowi tomu / a da zawesse gey / zaplatil / a Knjžstwij ta / mezy Dwanaczte Synůw swých rozdilil.

Dowiedawesse se o takowém vkrutném Tyranstwij Syn Rolgnů / kterij gij Kraginy / tyto sobě odjdal / nebodagjce o nepokogeu Wlasti swau / Cyril Knjžetcy opustiwsse sobě o gjrmi na Ruzi / sstěm přeskal / zaobcyrgjce přissluwu mjsyaw / Gbo do Wrahu / aneb sobě z Wrahu / Wrah to gest na Cjsto vrylidal / Cjsti / z přiczyny ze narozen byl Wrahem. A když potom k Lechu / swau přissel / spůsobil sobě Stratil / od přigmij sweho / nazwal gey Wrahowcami / a ten zdobyte potomcy geho al podnes Wrahowcy mu se přjsl. Ale pak kdyby gmenowali se Wrahy. Toj se swjtgi z starodawnjch pamětj dostatečně pokáže.

Tehož Wraha Potomcy / tak sobě / y on sám / Zůwk / wtrůb pamětky z Wlasti sweho nawlil / sobě Lwa Cjsařsko na Chomowém Sjsilu / kterehoto předkowé gjch Knjžata Ruské za znamenj vžjwali / a ten wlastně způsobem / jak na to gey polozjmy / vstaw. A Lwi gedan Zlatau Hromotau / to gest Ruskyau / přjsnau / kterij gest byl Rolgn / Syna Jaromadal / když gest gey od sebe odesilal / ne znamenj toho / že přjsl z Rodu Knjžetcyho přjsl. Ten Lwi potomcy geho / za welikj poklad chowali / Ač tuto gednoby / kterij nikteráz z jich předbesjdě / dny vzmenssenjssa byli / ginij pak w pokogi / sobě nic

Pýcha / kterij se přjsl z Jaroslawa / gsauce w lacie v Jana Krale Cjsařského z Polsti do Ci. obgjdgjce Wogsko sprawa / vdalsa / na ztratu Krali / gjssli sebe se w lichtě Kraginých předkowé geho / tak / ali odnikud ginud do Země Cjsařské / aneb Nemcowské / přjgali / Nigholiro / ale Pýcha / tak pak samo ze sobě byli / / znamenesse Přjtry swe / z Knjžat Ruských posslei / strawen dal. Strowněwsse Země / z toli Pýchowej / o Rodu geho / lekli / jsau / Gssli / ze pokaw / z Rodu tohoto / z Knjžat Ruských / poslech / sobě mal / chcy tohoto / / /

князів із великою кількістю золота та срібла. Ярополк же, нібито власноруч позбавив життя Kolgu[20], за що і був вбитий рідним братом новгарадським князем Володимиром. Син Kolg-и залишився в Моравії, відмовився від князівського титулу та влади, взяв собі лицарський титул. І ніби через те, що любив говорити по руськи «Іди до врага" (що Б. Папроцький прирівняв до чеського «чорт»), назвали його Врагом. Звідси і пішла назва його маєтності Врагов.

У книзі наведені документальні згадки про Врагів, під 1180 р. про Здіслава, у 1207 р. – Будіслава з сином Пліхтою[21].

А далі йде досить баламутна розповідь, яка мала б підтвердити руський родовід моравських вельмож. Нібито нащадки того Врага на доказ свого високого походження мали герб – чорний лев на трьох горбах у червоному щиті – який уживали руські князі – та «лист золотою грамотою (тобто руським письмом) писаний», який дав Кольга синові на підтвердження його князівського походження[22].

При королі Чехії та Польщі Яні (Люксембурзькому.- *І.М.*) у великій пошані був Пліхта з Жеротіна. Довідавшись про його славне походження, правитель пообіцяв, що коли той це документально докаже, то «приведе його до найвищих достоінств, ... віддасть йому всі свої статки». Пліхта зі своїми листами відправив свого племінника Іржіка Враговського до руських князів, щоб ті підтвердили його родовід. Однак, повернувшись, Іржік дізнався про смерть короля і родича. Захворівши, він намагався послати (!) за тими листами, до «одного вельможного пана Глебовича», який не хотів їх нікому віддати. Нащадок останнього (у Великому князівстві Литовському) троцький воєвода Ян Глебович «їдучи до Влах» (Італії чи Волощини–*І.М.*) заховав ці папери у шкатулку, яка пропала, коли він потрапив у полон під час взяття Полоцька військами Івана IV.

Все це Б. Папроцькому нібито розповідав сам Ян Глебович, у присутності багатьох поважних людей, з яких на той час ще жив Войтех Хібіцький[23].

Насамперед потрібно вказати на таке: ідея з золотою грамотою була, правдоподібно, інспірована прикладом створеного в Речі Посполитій протестантами антитринітаріями апокрифічного «Листа половця Івана Смери до великого князя Володимира»[24].

Не випадково тут згаданий Ян Глебович (1544 – 1590), знаний політичний діяч Великого князівства Литовського, кальвініст. Під час перебування у російському полоні в 1562 – 1569 рр. він, до речі, дискутував на релігійні теми із Іваном IV; у 1577 р. заснував у своєму м.Заславлі відому протестантську друкарню[25]; вчителем для своїх дітей 1582 р. запросив високоосвіченого

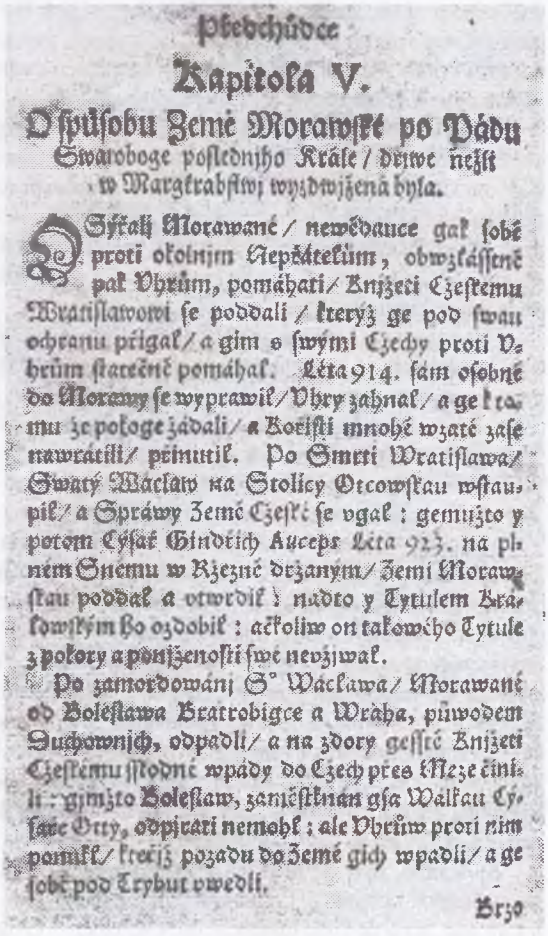

Předchůdce

Kapitola V.

O spůsobu Země Morawské po Pádu Swaroboge posledního Krále / dříwe nežli w Margkrabstwí wyzdwižená byla.

Sykali Morawané / newědauce gak sobě proti okolnjm Nepřátelům, obwzkásstně pak Vhrům, pomáhati / Knjžeci Czestemu Wratislawowi se poddali / kterýž ge pod swau ochranu přigal / a gim s swými Czechy proti Vhrům statečně pomáhal. Léta 914. sám osobně do Morawy se wyprawil / Vhry zahnal / a ge k tomu ze pokoge žádali / a Kořisti mnohé wzaté zase nawrátili / přinutil. Po Smrti Wratislawa / Swatý Wáclaw na Stolicy Otcowskau wstaupil / a Spráwy Země Czeské se vgal: gemužto y potom Cýsař Gindřich Auceps Léta 923. na plném Sněmu w Rzezně držanym / Zemi Morawskau poddal a otwrdil: nadto y Tytulem Králowským ho ozdobil: ačkoliw on takowého Tytule z pokory a ponižennosti swé nevžjwal.

Po zamordowánj S. Wacława / Morawané od Boleslawa Bratrobigce a Wráha, půwodem Suchowniců, odpadli / a na zdory gesstě Knjžeti Czestému sstodné wpády do Czech přes Meze činili: gimžto Boleslaw, zaměstknan gsa Walkau Cýsaře Otty, odpírati nemohl: ale Vhrům proti nim pomkl / kteřjž pozadu do Země gich wpadli / a ge sobě pod Tribut vwedli.

Brzo

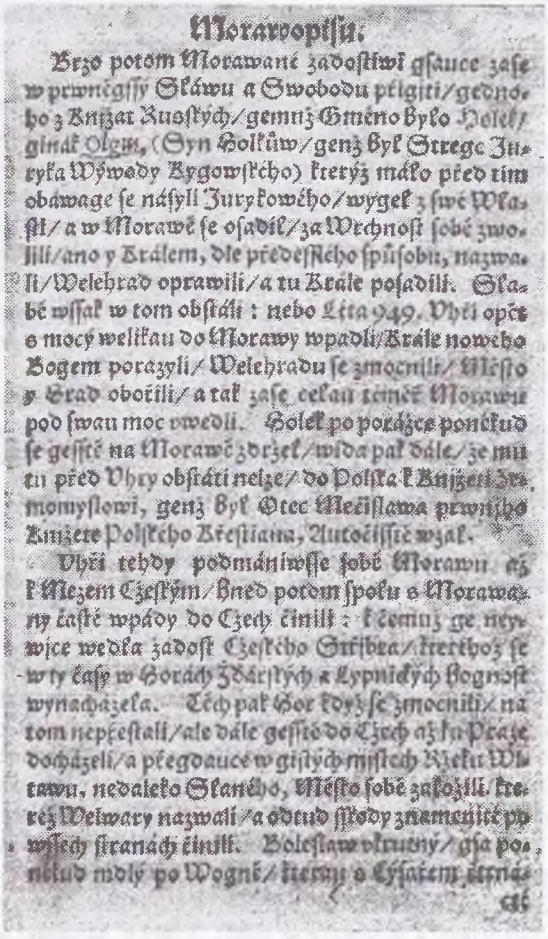

Morawopisu.

Brzo potom Morawané zadostiwi gsauce zase w prwnégssy Sláwu a Swobodu přigiti / gednoho z Knjžat Ruských / gemuž Gméno bylo Holek / ginak Olgu, (Syn Kolkůw / genž byl Strege Jurýka Wýwody Bygowského) kterýž máko před tím obawage se násyli Jurykowého / wygel z swé Wlasti / a w Morawě se osadil / za Wrchnosti sobě zwolili / ano y Králem, dle předesského spůsobu, nazwali / Welehrad oprawili / a tu Krále posadili. Slabě wssak w tom obstáli: nebo Léta 949. Vhři opět s mocý welikau do Morawy wpadli / Krále nowého Bogem porazyli / Welehradu se zmocnili / Mésto y Grad obořili / a tak zase celau zemi Morawu pod swau moc vwedli. Holek po porážce poněkud se gesstě na Morawě zdržel / wida pak dále / že mu tu před Vhry obstáti nelze / do Polska k Knjžeti Bremomyslowi, genž byl Otec Mečislawa prwního Knjžete Polského Křesťana, Autočisstě wzal.

Vhři tehdy podmániwsse sobě Morawu až k Mezem Czeským / hned potom spolu s Morawany časté wpády do Czech činili: k čemuž ge neywjce wedla zadost Czeského Stříbra / kterého se w ty časy w Horách Zdárských a Lypnických hognost wynacházela. Těch pak Hor když se zmocnili / na tom nepřestali / ale dále gesstě do Czech až ku Praze docházeli / a přegdauce w gistých místech Řeku Wltawu, nedaleko Slaného, Mésto sobě založili, kteréž Welwary nazwali / a odtud sstody znamenité po wssech stranách činili. Boleslaw vkrutný / gsa ponětud mdlý po Wogně / kterýž s Cýsařem Otrná-

діяча, послідовника протестантської конфесії Чеських Братів Яна Ласіцького (бл.1544 – після1599). Останній присвятив свому покровителю випущену того ж року книгу про релігію і звичаї прусів, московитів та татар[26]. В ній, зокрема, були опубліковані фрагменти праці Олександра Гвагньїні, відповідь Івана IV представникові Чеських Братів Яну Рокіті та інші релігійно-історичні матеріали.

Ще в 1581 році Ян Ласіцький написав вісім книг про Чеських Братів і направив їх на відгук до чеських одновірців, а в 1599 р. і до Карла Жеротіна. Вже після смерті письменника витяги з перших семи книг і повністю восьму книгу опублікував відповідно у 1649 р. та 1660 роках відомий просвітитель Ян-Амос Коменський, послідовник вчення Чеських Братів[27].

Все це свідчить про невипадковість фігурування Яна Глебовича у відредагованій, очевидно, Бартошем Папроцьким легенді про русько-князівське походження предків Жеротінів.

Як засвідчують найновіші наукові дослідження, протопластою Жеротінів був пржеровський бурграбій у 1213-1215 рр. Блуд з Блудова[28]. Цей факт і є ключем до з'ясування походження родової традиції (легенди?).

Як відомо з «Повісті временних літ», воєводою князя Ярополка Ізяславовича був Блуд. Саме через нього і організував князь Володимир вбивство Ярополка у 978 році[29]. Інформації Папроцького може бути два пояснення. Блуд або його нащадки виїхали до Моравії і від них дійсно пішов рід Жеротінів. Або ж генеалог використав для творення родоводу якусь місцеву традицію, що пов'язувала рід з Київською державою. Я схиляюсь до першої гіпотези, на користь якої може посередньо говорить той факт, що в наших літописах не зафіксована подальша доля воєводи Блуда[30]. Так чи інакше, але Папроцький навмисне не згадав особи цього князівського воєводи. Зробивши з Ярополка "тирана", він у прихованій формі виправдовув зраду Блуда. До того ж у чеській та словацькій мовах основне значення слова vrah – це вбивця[31], а не чорт.

У 20-х рр. XVII ст. на дворі одного з найвпливовіших діячів Чехії, гетьмана моравського маркграфства, вождя моравських євангеліків Карла з Жеротіна перебував Ян-Амос Коменський. Користуючись бібліотекою покровителя він написав дві праці – "Antiquitatis Moraviae" (1622), "De origine et gestis familiae Zierotyn" (1630, присвячена Карлу з Жеротіна)[32]. Твори не збереглись. Їх лише декілька раз зацитував у своїх працях Томаш Пешіна з Чехороду.

У книзі "Prodromus Morawograficus " (1663) Томаш Пешіна вже називає ім'я цього руського емігранта (не згадуючи про порідненість з ним Жеротінів). Отож, за ним, після вбивства Болеславом свого брата св. Вацлава (939 р.) морав'яни відділились від богемців. І запросили до себе королем, надавши на столицю Велеград, gedneho z kniazat ruskych, gemuz gmeno bylo Holek, ginak Olgus, syn Golkum, genz byl strege Juryka wojwody kygowskeho. Ktoryz malo pred tim, obawage se nasyli Jurykowego, wygel z swe wlasti, a w Morave se osadil. У 949 р. Моравію захопили, включно зі столицею, угорці. Holek дещо згодом змушений був виїхати до Польщі, до Земовіта, сина Мешка[33].

Томаш Пешіна в іншій своїй книзі, "Mars Moravicus" (1677), штучно прив'язав відомі з інших історичних праць події до особи моравського правителя Holek-а. Це підтверджується тим фактом, що він посилається на роботи Я.-А. Коменського лише коли говорить про походження цього діяча з Києва та про рід Жеротінів[34].

Ще більше політичних та військових подвигів цьому правителеві безпідставно приписав у 1710 р. Я.- Г. Стредовски, який знав лише праці Б.Папроцького та Т.Пешіни[35]. Він же почав стверджувати, без посилань на джерела, про повернення Holek-а після смерті князя Ігоря («Йоріка») до Києва[36], про його смерть на батьківщині в 967 р.[37], про спровадження ним туди ж моравських священиків[38].

В XVII ст. з'явились дві нові гіпотези про походження роду Жеротінів. Єзуїт Георгій Крюгер наприкінці 60-х рр. – на початку 70-х рр. вбачав в їх протопласті "чеського князя Бржетіслава IV, одруженого на руській княжні Маржені"[39]. Історичні відомості про цього правителя скупі: у 1194 – †1201рр. був оломоуцьким князем, єдиний його відомий нащадок – син Зігфрід (†1227), оломоуцький канонік. Жодних інших даних про дружину виявити не вдалось.

У двох віденських друкованих панегіриках Жеротінам 1683 р. Д.-Ф. Калін рід "виводить його від св. Володимира, через його сина Ізяслава Полоцького, нащадка грекині Анни. Таким чином, цей рід виявляється прямим нащадком візантійської імператорської династії"[40].

Підсумовуючи, потрібно відмітити, що всі версії констатують поріднення Жеротінів з руськими князями. Бартош Папроцький відносить прибуття неназваного за іменем сина Олега Святославовича до часу після 971 року. Коменський-Пешіна переносять його появу в Моравії на 940 рік, пов'язуючи це із вбивством св. Вацлава та відокремленням Моравії від Богемії.

Походження (явне чи легендарне) з Київською державою принаймні простежується через реальних протопластів роду, нащадків якогось Блуда, можливо, реальних родичів воєводи князя Ярополка Блуда. Гербом Жеротінів є лев над трьома гірками, схожий до гербу м.Львова та Руського воєводства (вони мають іншу колористику – золотий лев на золотому тлі).

На мою думку, в переданні роду Жеротінів об'єднались різні традиції, пов'язані з Київською державою. Вони дійсно походили від Ярополкового воєводи Блуда. Натомість вже Я.А.Коменський "наклав" на неї відому у всій Європі історію варяга Гельги, який певний час перебував у власне Моравії, через що його епічний двійник Ілля дістав прізвисько Моравлянин («Муровленин», «Morowlin»[41]). В доступних Я.-А.Коменському джерелах йшлося про 940-і рр., тому він на противагу Б.Папроцькому прив'язав розповідь про його міфічне князівське панування саме до цього часу.

Можливо, про це йшлося у якійсь руській хроніці, побіжно згаданій у Т. Пешіни: M.S. Comeny cit. qui totum hoc, quod de Olgo memorat, dicit se habere ex Annal. Vetustis. Russorum[42]. Я.-Г. Стредовський прокоментував

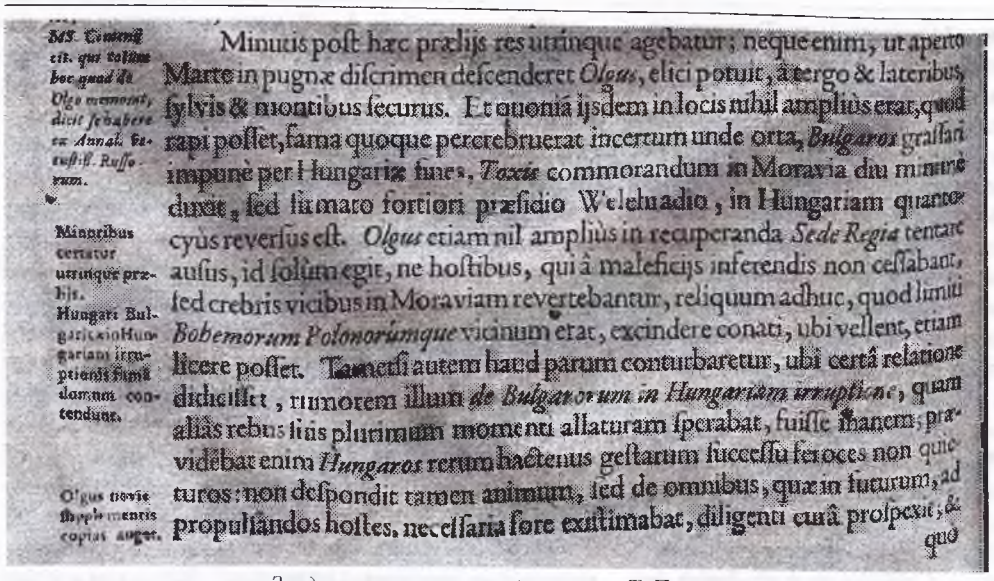
MS. Comenius cit. qui totum hoc quod de Olga memorat, dicit habere ex Annal. vetustis Russorum.

Minutis post hæc prælijs res utrinque agebatur; neque enim, ut aperto Marte in pugnæ discrimen descenderet *Olgus*, elici potuit, à tergo & lateribus, sylvis & montibus securus. Et quoniam ijsdem in locis nihil amplius erat, quod rapi posset, fama quoque pererebruerat incertum unde orta, *Bulgaros* grassari impunè per Hungariæ fines, *Taxis* commorandum in Moravia diu minime duxit, sed firmato fortiori præsidio Welehradio, in Hungariam quantocyùs reversus est. *Olgus* etiam nil amplius in recuperanda *Sede Regia* tentare ausus, id solùm egit, ne hostibus, qui à maleficijs inferendis non cessabant, sed crebris vicibus in Moraviam revertebantur, reliquum adhuc, quod limiti *Bohemorum Polonorumque* vicinum erat, excindere conati, ubi vellent, etiam licere posset. Tametsi autem hand parum conturbaretur, ubi certâ relatione didicisset, rumorem illum *de Bulgarorum in Hungariam irruptione*, quam aliàs rebus suis plurimum momenti allaturam sperabat, fuisse inanem; prævidebat enim *Hungaros* rerum hactenus gestarum successu feroces non quieturos: non despondit tamen animum, sed de omnibus, quæ in futurum, ad propulsandos hostes, necessaria fore existimabat, diligenti curâ prospexit, & quo

Minutibus certator utrinque prælijs. Hungari Bulgarico in Hungariam irruptioni fimè domum contendunt.

Olgus novis subsidiis copias auget.

Згадка про руську хроніку в книзі Т. Пешіни

що приписку наступним чином: Joan. Comenius in MS. de antiq Morav. ex vetustis Russorum Annalibus Pessina cit.[43]

Про т.зв. похід князя Володимира на ляхів у 981 році

Ключовим питанням давньої української історії є згадка у "Повісті временних літ" 6489 (981) р. про те, що "иде Володимиръ. к Лахомъ. и заѧ грады иѫъ. Перемышль. Червень. и ины городы, иже суть и до сего днє подъ Русью"[44]. Саме цей рік прийнято вважати за дату входження Підгір'я та пізнішої Західної Волині до Київської держави.

Однак низка історичних та археологічних матеріалів дає підставу сумніватись в достовірності цього повідомлення. Насамперед з'ясувалось, що на той час згадані землі не входили до Польської держави, а до Чеського князівства[45]; гранична з ними Краківщина була приєднана польським князем Болеславом I до своєї держави лише у 999 році[46].

Більшість українських та російських істориків вважає, що згадка відредагована наприкінці XI ст., на підставі пізніших подій, пов'язаних з українсько-польською боротьбою за цю територію[47]. Дійсно, стилістично і логічно вона у літописі близька до наступних записів. У 1018 році польський князь Болеслав Хробри, допомігши своєму зятеві Святославу Володимировичу захопити Київ, невдовзі від нього ж змушений був утікати. По дорозі додому він "грады Червѣнскыѧ заѧ собѣ и приде в свою землю"[48]. Натомість у 1032 році інші сини Володимира – Ярослав Мудрий та Мстислав – "собраста воѧ многы. и идоста на Лахы. и заѧста градъ Червенъскыѧ ѡпать и повоєвоста Ладъскую землю "[49].

На мою ж думку, київський редактор, не зрозумівши наявного в первісному тексті чеського терміну "лех" (можновладець, вельможа, навіть dux, rex)[50], почав стверджувати про військові перемоги свого князя над "ляхами", тобто поляками.

Важливим аргументом на користь немілітарного характеру події 981 р. є відсутність згадки про неї в «Пам'яті і похвалі князю Рускому Владимиру» Якова Мніха. Серед військових перемог князя зазначені лише битви з радимичами, вятичами, ятвягами, «срібними» болгарами і греками[51].

До чести частини сучасних польських істориків, вони не тільки заакцептували гіпотезу про пізніше редагування згадки 981 року, але і навели інші серйозні аргументи на її підтримку. Найважливіший з них – це результати археологічного датування одного зі згаданих населених пунктів. Отож, за найновішими дослідженнями "оборонний город Червень - Чермно зведено ... на початку XI ст., найпевніше, близько 1030 року"[52]. Зрозуміло, що він ніяким чином не міг існувати п'ятдесят років раніше. Ірена Кутиловська доказує і штучне долучення в цьому місці згадки про Перемишль[53].

Виникає закономірне питання, а що ж тоді насправді відбувалось у 981 році? На мою думку, київський князь Володимир Святославович тоді взагалі ні з ким не воював, а тим більше з ляхами. А ці території ще від початку X ст. вже були підконтрольні Київській державі, до чого спричинився ще його прадід Олег.

Тоді Володимир Святославович одружився з чехинею, представницею можновладного роду–леху. Саме того року у граді Лібіце (Любечі) помер Славнік, голова "богемського" роду, який конкурував з празькими Пржемисловичами за першість у державі. Славнік по чоловічій лінії був поріднений з саксонським королем Гайнріхом II, через дружину – з Пржемисловичами. Окрім того, його мати була сестрою коуржімського князя (останній володів трьома доменами – Хорватським, Злічанським та Дудлебським)[54].

Які ж є аргументи на користь припущення про одруження князя Володимира Святославовича з вдовою Славніка? Насамперед, з «Повісті временних літ» ми знаємо про його одруження з двома чехинями (їх імена і походження тут не вказані). Сталося це до шлюбу з візантійською принцесою Анною у 989 році. Імена їх наводить Васілій Татіщев, цитуючи Іоакимівський літопис, в якому йшлося про те, що після цього шлюбу князь повідправляв з двору всіх своїх попередніх жінок з їх синами, зокрема: «Мальфрид со сыном Святославом в

Денар Болеслава II із зображенням Аділі. З кн.: Turek R. Čechy. – S.127. – Il.4

Овруч, Адиль со сыном Мстиславом во Тмутаракань, а Святослава в Смоленск»[55]. Він же прокоментував цю звістку таким чином: «Адиля у Нестора чешская, и мню, имя германское Адельгейт или изячество испорчено»[56]. Насправді у жодному із відомих списків «Повісті временних літ» («Нестора») цей антропонім не фігурує.

Що ж до імені першої зі згаданих чехинь, то, на думку дослідників, «правдоподібно Татіщев запозичив Малфріду з повідомлення ПВЛ про її смерть в 1000 р. (при цьому незрозуміло, хто вона така)»[57].

Натомість, за чеськими джерелами, вдова Славніка називалась Стжежислава-Adilburc; і померла в 987 році[58]. Впадає в очі та обставина, що в обох різних джерелах ім'я її пишеться однаково, через літеру "і", а не як звично, через "е" (Адель)[59]. Так само вона іменується на монеті чеського князя Болеслава II (973-999), де ім'я написане як Adilea[60].

Прямі вказівки про цей шлюб не збереглись, правдоподібно тому, що сином Славніка та Адільбурки був святий Адальберт-Войтех[61]. Католицькі хроністи не були зацікавлені у підкресленні родових зв'язків їх святого з володарем-схизматиком. Зі свого боку, схожими міркуваннями могли керувались православні, насамперед, прогрецькі літописці.

Посереднім підтвердженням гіпотези є встановлення факту чеського походження Добрині[62], брата матері Володимира Святославовича, відомого з билин свата князя[63]. Її батько міг бути близькою до Славніковичів особою.

З "Повісті временних літ" знаємо, що Володимирова матір Малуша та її брат Добриня були дітьми Мала з Любеча[64]. Вочевидь, помилковим відчитанням якогось руського джерела можна пояснити наступне твердження багатого на вигадки М. Стрийковського: Nowogrodzanie z namowy niktorey niewiasty Dobrynie, Włodzimirza za xiązę sobie vprosili. Boniem był w Nowgorodzie wielkiem miesczanin ieden Kaluscza albo Kaluscza Malec przezvizkiem. Ten miał dwie corce Dobrynę i Maluszkę. Maluszka v xiezny Holgy byla w fraucimerze kluczniczą. S ktorą miał Swiatosław Wladymirza[65]. Далі польський хроніст вже правильно згадує, що Володимир namiestnika Jaropołkowego z Nowgordu wypędził, a swojego niejakiego Dobrynie przełozył[66].

Василій Татіщев, перекладаючи перший з фрагментів, по-іншому подає прізвисько і соціальний статус (відомий неновгарадський купець!) батька Малуші: "Бысть в Новгороде гость знатный Каплюшка Малец, имея 2 дочери, Малушу и Добрыню. От сея Малуши, бывшей казначеей при Ольге, родился Святославу сын Владимир"[67].

В деяких билинах фігурує мати Добрині Амельфа (Мамельфа) Тімофеєвна[68]. Не виключено, що це переінакшене ім'я Мальфріда, яке літописці пов'язують з однією з чеських дружин Володимира. У свою чергу, потрібно брати до уваги той факт, що ім'я матері князя – Малуша – могло бути скороченою формою від Малфріда. Літописці або редактори, які не знали родоводу матері князя, натомість знаючи про чеське походження її родички Малфріди, могли таким чином витворити ще одну, крім дійсної Аділі, чеську дружину Володимира.

Низка посередніх фактів може говорити на користь припущення про походження Мала не з Любеча на Чернігівщині, а з чеського граду Лібіц, який в давні часи часто іменувався в документах і на монетах, як Любич (Liubuz, Lubik, Liubycz, Lubic)[69].

До того ж, другим за значенням городом в князівстві Славніковичів був Малін. В ньому із видобутого тут же срібла виготовляли монети[70]. Судячи з топоніму, це була маєтність якогось Мала, не виключено, що саме батька Добрині та Малуші.

Сюжет однієї биліни про Добриню співпадає з сюжетом пісень, розповсюджених у Моравії та Польщі. Йдеться про героя, якого після багатьох років відсутності вважали померлим, і який повернувся додому під час весілля своєї дружини[71]. В деяких польських піснях навіть збереглось дещо деформоване ім'я дядька київського князя – Домброва[72].

Низка дослідників вважають внуком Добрині новгарадського посадника Остромира[73]. Для нього в 1056-1057 рр. було переписане славнозвісне Євангеліє. Чеське походження замовника підтверджує місяцеслов та стиль оформлення рукопису.

В Ніканавському літописі[74] (який, зокрема, має унікальні згадки про чеські посольства до Києва в 992 та 1000 рр.) фігурує особа, невідома за іншими джерелами. "Того же лѣта (1004 р.–*І.М.*) Андриха Добрянкова храбраго отравою смертною окормиша свои его слуги"[75]. Безсумнівною є чеськість форми його імені, натомість патронім, правдоподібно, походить від імені Добрині або його сина.

Як відомо, Малуша служила при Ользі. У 959 р. ця княгиня звернулась до німецького короля Оттона, аби той прислав єпископа для Русі. З цією метою був висвячений на єрарха монах Лібуцій (чи не від топоніму Любич? – *І.М.*). Після його несподіваної смерті здійснення місії було покладено на новопризначеного єпископа Адальберта. Аби виконати своє завдання, він, правдоподібно, повинен був взяти з собою до Києва когось із слов'ян-християн. Найкраще таких було шукати серед чехів (поляки тоді ще самі були поганами). Відомо, що єпископ Адальберт їхав на Русь саме через Лібіце, де конфірмував Славнікового сина Войтеха-Адальберта (майбутнього Празького єпископа та святого). І з оточення Славніка йому найлегше було взяти до своєї місії перекладачів. Таким чином і міг потрапити до цього почту Мал, тим більше, якщо він був ще і купцем. Після невдалого завершення місії Адальберта у 962 р. Малуша та Добриня, вочевидь, і залишились при княгині Ользі.

Отож, саме через свого вуйка Добриню, тісно пов'язаного з Славніковичами, і було найкраще організовувати Володимирові одруження з вдовою, представницею впливого чеського леху. В цьому союзі були зацікавлені і діти Аділі, бо таким чином вони отримували допомогу зі сторони мілітарно сильного і досить активного володаря-сусіда. Можливо, остання обставина змусила Болеслава II згодитись на обрання у 982 році пасерба київського князя Адальберта Славніковича на Празького єпископа.

Денар Собеслава Славніковича, карбований в Маліні. З кн.: Turek R. Čechy. – S.127. – Il.7

Празький єпископський денар св.Войтеха. З кн.: Turek R. Čechy. – S.127. – Il.11

Денар Олдржіха I. З кн.: Turek R. Čechy. – S.177. – Il.10

Денар Олдржіха I. З кн.: Turek R. Čechy. – S.177. – Il.11

Моравський денар Бржетіслава. З кн.: Turek R. Čechy. – S.197. – Il.1

Денар Бржетіслава. З кн.: Turek R. Čechy. – S.197. – Il.4

Денар Бржетіслава. З кн.: Turek R. Čechy. – S.197. – Il.5

Моравський денар Бржетіслава. З кн.: Turek R. Čechy. – S.197. – Il.7

Денар Спітігнєва. З кн.: Turek R. Čechy. – S.197. – Il.12

Остромирове Євангеліє

Посередньо підтверджує чеське походження Добрині Євангеліє, яке від 21 жовтня 1056 року і до 12 травня 1057 року було переписане для новгарадського посадника Остромира[76]. Дослідників віддавна дивує місяцеслов цього рукопису, за своїм складом унікальний для східнослов'янської книжності. В ньому поряд зі святими Східної Церкви згадані Міланський єпископ Іон, мученики Віт і Медост, Равенський архиєпископ Аполінарій, "папеж" Селивестр. Їх наявність розглядається або як вираз міжнародних зв'язків Ярослава Мудрого, або контактів з оточенням польської княжни Гертруди-Оліслави, доньки Мєшка II, дружини князя Ізяслава Ярославовича[77]. Насправді ж згадки про св. Віта та св. Аполінарія, рівнож як і "спільного" святого папи Климентія, вказують на Прагу. Йдеться насамперед про святого Віта, на честь якого було названо тамтешній собор, та святого Аполінарія, єпископа Равенського. В столиці Чеської держави, в катедрі св. Віта зберігались їх реліквії[78]. Цей собор-ротонда був зведений невдовзі після 926 р., храм же св. Аполінарія – 1117 р.[79]. Правда, чеська віршована хроніка т.зв. Даліміла (поч. XIV ст.) стверджує, що першим у цьому місті храмом став Святоклиментівський костел на Градчанах, а у власне Празі – Богородичний[80]. На більшості чеських монет X – XI ст. присутній символ св. Климентія – якір. Вшановувався в Празі і папа Сельвестр[81].

Одні дослідники вважають, що художнє оформлення Остромирового Євангелія виконане західними майстрами-ілюмінаторами[82], інші – в болгарському місті Преславі[83].

Насправді ж зазначений у вихідних даних переписувач диякон Григорій, як і декілька його анонімних колег, правдоподібно, використали для копіювання список Євангелія, отриманий від монахів-бенедиктинців чеської Сазавської обителі. Вони і оформили рукопис (в Європі саме ченці цього ордену прославились оздобленням книжок).

Єдиний в Чехії монастир слов'янського богослуження був заснований в 1032 р. біля річки Сазави, при печері схимника св. Прокопія (†25.03.1053). Наприкінці 1055 р., або ж на початку наступного, новий чеський князь Спітігнев I передав монастир німецьким бенедиктинцям. Вигнані монахи, взявши свою бібліотеку, помандрували до Угорщини, де перебував у еміграції чеський князь Вратіслав II[84]. Саме в цей час угорський король Ендре I особливо протегував православним монастирям. Причиною цього був певний суб'єктивний фактор: він довго перебував при дворі Ярослава Мудрого, з донькою якого – Анастасією – одружився. Саме в 1055 р. король фундує в Тихані біля Балатона бенедиктинський монастир з печерним православним скитом св. Миколая і десь в цей же час – печерний скит в Зегебені та монастир св. Андрія у Вишгороді[85].

Оформлення сазавськими монахами Остромирового Євангелія остаточно підтверджуються аргументами, наведеними львівським істориком архітектури Юрієм Дибою[86]. Він звернув увагу на те, що зображення євангеліста Іоана розміщене в рамці, яка відтворює план празького костелу-тетраконху св.Віта, зведеного в II чверті X ст., а перша рамка в мініатюрі євангеліста Марка повторює план костелу-тетраконху Сазавського монастиря[87].

Дослідники не можуть пояснити наявність зобра-

ження лева над мініатюрою, де намальований євангеліст Іоанн Богослов зі своїм символом, орлом. У ньому можна вбачати символ папи римського Лева III (795-816), який прославився будівництвом храмів та їх оздобленням. Він часто зображався як фундатор з моделлю храму[88].

Або ж в контексті сказаного можемо говорити про хронологічно перше зображення символа Праги (Чехії), який як герб держави став використовуватись, на зміну орлиці, від середини XIII століття[89].

Існує чеська геральдична легенда "Сказання про короля Бруншвіка". Її герой, "бажаючи замінити гербового орла львом і добути слави", відправився у мандри. Повернувся він після семи років додому під час весілля дружини (як і вже згадуваний Добриня-Домброва). І нібито цей король надав Празі як герб зображення лева, свого помічника і товариша[90].

Малоймовірно, аби київські книжники їхали переписувати текст Євангелія аж до Угорщини. Правдоподібніше, що деякі сазавські вигнанці самі відвідали столицю Руси. У цей час тут виникає близький їм по аскетичному духові Києво-Печерський монастир. Спокусливим є припущення про заснування цієї обителі чеськими бенедиктинцями. Принаймні, не може не кинутись в очі синхронність цих двох подій та якесь нечітке відображення обставин заснування нашого центрального монастиря у вітчизняних джерелах[91]. Зрозуміло, що київські церковні кола не допустили б в літописах чи інших пам'ятках жодної згадки про участь "латинників" у створенні цієї обителі.

Принаймні, з певного сазавського джерела відомо, що після повернення на батьківщину чеські монахи підтримували з київськими особливі контакти, бо отримали частки мощів святих Бориса та Гліба, канонізованих у 1071 році[92].

Отож, новгарадський посадник Остромир, у роді якого плекалась традиція чеського походження, замовив для домашнього вжитку у київських копіїстів Євангеліє Апракос. У його місяцеслові навмисно були підібрані пам'яті про святих, особливо шанованих у Чехії; чеські ж ілюмінатори оформили книгу.

Святий Климентій

При наявності тісних політичних контактів Києва з Чехією[93], між ними налагоджувались також культурні і церковно-ідеологічні зв'язки. Не може не впасти в очі та обставина, що в обох державах були і особливо вшановувались реліквії святого Климентія, папи римського (92–100).

Згідно із традицією, цей християнський подвижник був висланий імператором Траяном до Херсонесу (таврійського). Нібито за наказом посланого римським правителем судді його в 101 р. втопили, прив'язавши до якоря. Тому котвиця і стала згодом символом цього мученика.

Поховали папу Климентія на одному з островів сучасної Козацької бухти Севастополя[94]. Його мощі виявив у 860 – 861 рр. під час своєї хозарської місії Костянтин (Кирило) Філософ; він же якусь їх частку привіз до Риму. Іншу реліквію святого рівноапостольні Кирило та Мефодій взяли зі собою до Моравії. Правдоподібно, згодом вона зберігалась у Святоклиментіївському храмі першої столиці чеської династії Пржемисловичів, у Левому Градці. Бо у північній стіні костелу була аркосолія (ніша для перезахоронення кісток особливо вшанованої особи або мощей святих)[95]. Саме наявністю мощів Папи Римського, який у давнину вважався першим наступником св. Петра, можна пояснити той факт, що саме тут, а не у Празі, був обраний 982 р. на Празького єпископа Адальберт-Войтех[96]. Надалі реліквія зберігалась у празькому соборі св. Віта. За документами XIV – XVII ст. це була щелепа[97].

Натомість за "Повістю временних літ" реліквію св.Климентія в давню Україну приніс Володимир Святославович у 989 р., здобувши Херсонес. У літописі говориться про "мощи ст҃го Климента и Фива. оучнка его"[98]. Зберігалась реліквія в Богородичному (Десятинному) храмі, першій церкві, збудованій Володимиром Святославовичем. Іноді її називали навіть Святоклиментіївською. Принаймні, під таким патроцінімумом вона фігурує у хроніці німця Тітмара Мерзебурзького, написаній в 1012-1018 роках[99].

Князь Володимир, або його син Ярослав Мудрий, забрав з Херсонесу мармуровий саркофаг святого[100]. За свідченням посланця французького короля Анрі I, шалонського єпископа Роже, який відвідав Ярослава Мудрого у 1048 чи 1049 рр., у Києві зберігались голови святих Климентія та Фіви[101]. Відомо, що наші єпископи висвятили у 1147 р. на Київського митрополита Клима Смолятича головою Климентія[102]. В анонімному "Слові на обновлення Десятинної церкви" (II пол. XI чи XII ст.) святий Климентій виступає як "присный заступник стране Русской"[103].

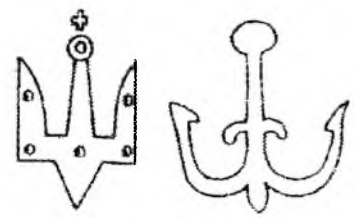

Тризуб на монеті та печатці київського князя Ярослава Мудрого

Родовий знак династії Рюриковичів – Тризуб, деякі дослідники трактують як якір – символ християнства[104]. Однак жоден з них чомусь не побачив в цьому знак святого Климентія. Можливо, тому, що вони не знали іконографії святого, обставин його смерті. Напевно їх уводила в оману печатка, яку приписують Святославу Ігоревичу (†972). Йдеться про єдиний примірник печатки з неохайно виконаними кириличними нечитабельними круговими написами та зображеннями двозубця на обох сторонах[105]. Однак розташування хрестика над одним із знаків повністю виключає приналежність печатки князю Святославу, послідовному поганину. Та й наявність кириличних літер говорить за часи, не раніші

від прийняття Христової віри Володимиром Святославловичем.

На противагу монетам цього володаря, де якір трактується досить умовно, на печатках та грошах його сина Ярослава, котвиця зображена досить реалістично. Зокрема, середній зуб, т.зв. веретено, завершується вушком для прив'язування канату[106].

Таку символіку знаку хрестителя Руси-України св.Володимира підтверджують чисельні зображення "святиклиментіївської котвиці" на монетах X – XI ст. Чехії, країни, де також дуже шанували цього християнського подвижника[107]. Тобто, можна говорити про те, що наш державний герб Тризуб – символ св. Климентія, який був у давні часи покровителем Руської землі[108].

Перша династія Рюриковичів на Підгір'ї

На мою думку, коротко історія Підкарпаття виглядає так. Принаймні, ще у II половині IX ст. воно входило до складу Великоморавської держави. Свідченням цього є великоморавські матеріали Плісненська, розташованого понад 100 км на схід від Карпат. Наприкінці того століття розпочалися напади угорців-кочівників. Правдоподібно саме для захисту від них на всьому Прикарпатті, включно з теренами пізнішої Буковини, будується багато городів. Більшість з них проіснували недовго (на них навіть не встиг відкластись т.зв. культурний шар). Аналогічні городи, хоч і менші за площею і кількістю, в той же час виникають на Краківщині (Малопольща) та на окраїні Великопольщі (околиці Каліша)[109]. На розташованій між українським Підгір'ям та Краківською землею Сандомірщині такі гради відсутні, що засвідчує наявність тут незаселених пущ.

Остаточно Великоморавську державу угорці розгромили і заставили платити їм данину у 906 році. Правдоподібно, незадовго перед цією датою племена тиверців, дулібів та хорватів, перед угорською загрозою, прийняли протекторат Києва.

У 955 р. чеський князь Болеслав I та німецький король Оттон I зупинили угорську експансію, розбивши війська угрів на ріці Лех поблизу Аусбургу. Вважається, що саме після цього Чехія поширила свою владу на Моравію (без території пізнішої Словаччини, зайнятої угорцями) та Малопольщу[110]. З іншого боку, існує посереднє свідчення про похід князя Святослава на Чехію, який відбувся не пізніше 964 року[111]. З цим припущенням узгоджується (в деталях баламутна) згадка В.Татіщева про одруження цього правителя з угорською княжною[112]. Такий шлюб міг бути формою підтвердження прав на володіння київським князем землями Прикарпаття, які успадкували угорці після ліквідації Великоморавської держави.

Так само узаконив своє панування на цій території син Святослава Володимир, двічі одружуючись з чехинями. Вдова по Славніку, за Козьмою Празьким, померла у 987 році; невідомо, де це сталося і за яких обставин.

Оскільки від чехинь Володимир мав дітей, то в той чи інший спосіб він заангажовувався у чеські внутрішні та зовнішньополітичні справи. Тим більше, що до приєднання князем Болеславом II до своєї великопольської держави Краківщини в 999 році, землі Чехії та давньої України безпосередньо межували.

Позиція київського князя, вітчима Славніковичів, повинна була враховуватись 982 р. при врегулюванні празько-лібіцького конфлікту та у виборі тоді ж Адальберта Славніковича Празьким єпископом.

Не випадково ж польський князь Мешко I вів боротьбу з чеським князем Болеславом II[113] за Сілезію в 988 – 989 рр., саме тоді, коли Володимир Святославович був зайнятий грецькими справами та одруженням з Анною. За Ніканавським літописом, 991 року "пріидоша къ Володимиру послы изь Рима отъ папы, съ любовію и съ честію"[114]. Ця дипломатична акція могла стосуватись збройного конфлікту сусідів Руси.

У 992 році, щойно зайнявши престол, польський князь Болеслав, чекав великої війни з Володимиром[115].

В Ніканавському літописі під 992 роком відзначено два посольства, зокрема, літописець підкреслив дружелюбний характер чеського, на противагу польському: "Пріидоша послы къ Владимиру оть Болеслава Лятцкаго...", " того же лѣта пріидоша послы оть Андриха (насправді, Болеслава II – *І.М.*)[116] Чежскаго, съ любовію, кь Владимиру вь Кіевь"[117].

Можливо, що хорватський заколот 993 року був спровокований поляками[118].

Напевно, лише заручившись нейтралітетом Володимира в конфлікті з його колишніми родичами Славніковичами чеський князь Болеслав II дозволив собі у 995 році вбити в Лібіцях князя Собеслава Славніковича і деяких його братів.

У Ніканавському літописі під 1000 р. (фактично, 998 р. – *І.М.*) занотовано: "Пріидоша послы оть папы Римскаго и оть королей Чежьськихь и Угорскихь"[119]. Характер запису свідчить, що всі три місії стосувались однієї справи. У 999 р. польський князь Болеслав I відібрав від чехів Краківщину, а в 998 та 999 рр. в Римі вирішувались питання перетворення польського місійного єпископства в митрополію і створення архиєпископства в Ґнезні. У 1000 р. було організовано Краківське єпископство, землі якого перед тим входили до моравського Оломоуцького єпископства, підпорядкованого Зальцбурзькій митрополії[120].

Згадані три посольства, найправдоподібніше, шукали у Володимира апробації якихось політичних, територіальних чи церковно-дієцезіальних акцій, не виключено – антипольських. Або ж йшлося про церковну юрисдикцію Підкарпаття (Закарпаття?), колишніх

Денар Владівоя.
З кн.: Turek R. Čechy. – S.177. – Il.2

земель Великоморавської держави, спадкоємцями яких стали Угорщина та Чехія.

До слова, у 1002 – †1003 рр. правителем Чехії був якийсь Владівой, який перед тим проживав у Польщі. За свідченням сучасників, він походив з чеської династії Пржемислідів[121]. На аверсі одного чеського денарія він названий як VLADIV. DUD, на реверсі – міститься мало не український напис PRIVITNA LUB[122]. Якщо друга частина імені – ВОЙ характерна для чеської антропонімії, то перша – ВЛАД, – ВОЛОД унікальна для неї. Вона може вказувати на поріднення цього князя з нашим Володимиром Святославовичем. Він міг бути його сином від якоїсь з чехинь.

Всупереч прямому свідченню "Повісті временних літ" про походження сина Володимира Ярослава від Рогніди, доньки полоцького князя Рогвольда[123], був він сином чехині. Про це говорить Лаврентіївський літопис: "мечь взимають Роговоложи внуци противу Ярославлим внуком"[124]. Баріс Рибаков вбачає у недостовірній генеалогії Ярослава Мудрого намагання літописця представити його у негативному світлі – як сина збещещеної Володимиром матері[125]. На мою ж думку, це робилось, аби приховати його іноземне, католицьке походження по-матері (адже, крім Рогніди, всі інші, згадані в літописі дружини князя, були іноземками)[126].

Затаювання цього факту з біографії Ярослава Мудрого редакторами літопису могло спричинитись підготовкою матеріалів до його канонізації (адже фактично був зведеним братом католицького святого Адальберта!) або намаганням ігнорувати "кровні" права його нащадків до Галичини та Західної Волині.

Визнання чеського походження матері Ярослава Мудрого дозволяє по-іншому зрозуміти перебіг подій в Прикарпатті упродовж XI століття. Після смерті Володимира Святославовича у 1015 році розпочинається боротьба за його спадщину[127]. Син від Рогніди Святополк вбиває братів Бориса і Гліба (дітей болгарині) та Святослава (сина чехині). З дітей чехинь залишились Ярослав Мудрий та Мстислав. Однак останній помер в 1036 році, три роки після смерті сина, правдоподібно, одинака. Таким чином, єдиним законним спадкоємцем Підгір'я залишився Ярослав Мудрий (†1054), від 1017 р. – великий князь київський.

Як відомо, повертаючись з походу на Київ польський князь Болеслав Хоробри у 1018 році зайняв Червенські гради і потім упродовж 1018 – 1019 рр. Чехію і частину Моравії.

Укріпившись на київському престолі і, вочевидь, заручившись підтримкою угорців та чехів, Ярослав Мудрий в 1030 році відвойовує Белз. Правдоподібно, він тут звів храм св. Климентія, єдиний з тепер відомих у давній Україні[128]. Наступного року Ярослав Мудрий із братом (також законним спадкоємцем на західні землі) визволили всі інші Червенські гради. Ця акція, поза сумнівом, була скоординована з угорцями та чехами, бо саме 1031 р. до Угорського королівства остаточно відійшла Словаччина (тобто східна частина колишньої Великої Моравії), а до Чехії – західна Моравія.

Своє чеське походження по матері Ярослав Мудрий почав підкреслювати із поверненням Червенських градів. І робив він це досить незвичним способом. Перший син, який родився у нього після цієї події в 1034 році отримав ім'я Вячеслав (†1057). Що таким чином нав'язувалось до пам'яті чеського святого Вацлава, видно з наступного. Серед Рюриковичів таке ім'я було надано вперше і потім воно зустрічалось найчастіше серед нащадків Ярослава Мудрого[129]. На печатці цього, згодом смоленського князя, зустрічаємо такий напис (у перекладі з греки) "Господи поможи рабу своєму Меркурію Вентеславу"[130]. Друге, надзвичайно рідкісне ім'я – на честь св. Меркурія Кесарійського – також пов'язане з Чехією (і не виключено, що воно належало св. Вячеславові). У празькому соборі св. Віта зберігались мощі цього святого – частина руки[131].

Перший же внук Ярослава Мудрого, який народився 1038 р. у сина Володимира, отримав вперше серед Рюриковичів ім'я Ростислав. Правдоподібно, тим самим демонструвалась генетична близькість до будівничого Великоморавської держави князя Ростислава (846 – 870). Якщо іменем сина декларувалась пов'язаність з чеським святим західного обряду, то іменем першого онука – з будівничим і хрестителем Великої Морави, який запросив для цього святих рівноапостольних Кирила та Методія.

Таку політичну мотивацію при доборі імен княжичам видно і на прикладі одного з синів згаданого Ростислава, який був названий на честь давнього предка-данця Рюриком (†1092)[132].

Ще за життя Ярослава Мудрого волинський (тобто західний, включно з Підкарпаттям) уділ тримав син Всеволод. Однак згодом Рюрик з братами Володарем (†1124) та Васильком (†1124) запанували в Галичині, тобто на землях, які колись належали до Великоморавської держави. Це посередньо підтверджує припущення про наділення Ярославом Мудрим свого сина Володимира (а їх діда) саме цією територією. Правда, після передчасної смерті Володимира Ярославовича в 1052 р. його спадкоємці формально втратили на них права. Однак Ростислав Володимирович їх поновив, одружившись з Ланкою, донькою короля Угорщини Бели I[133], формального спадкоємця східної частини Великоморавської держави.

Варто вказати ще на одне хронологічне співпадання, можливо, пов'язаних між собою подій. Сини Ростислава Володимировича запанували в Галичині 1085 р., саме тоді коли празький єпископ подав імператорові на затвердження згадуваний вже привілей, в якому окреслювались границі колишнього Великоморавського владицтва (і держави) по Буг і Стир. Можливо, підтвердження документу, в якому фактично висувались територіальні претензії, і спонукало Ростиславовичів до рішучих дій.

З іншого боку, церковно-адміністративні претензії зі сторони чехів могли спонукати і до створення саме у Перемишлі першого на Підкарпатті владицтва (православного). На мій погляд, воно засноване за князювання у цьому стольному граді Володаря Ростиславовича (1092-1124)[134].

Важливою подією, яка укріпила позиції Ростиславовичів на Підкарпатті, стала переможна битва Володаря та Василька над Святополком Ізяславовичем. Відбулася вона 1099 р. "на поли на Рожни"[135]. Є підстави локалізувати це місце як "Нарожанське поле". Розташовувалось воно при Білому Потоці, поблизу сіл Кологори, Стріличі, Браничі, Могилки (Нагоряни, Петрова гора), Трибухівці, Княже село[136].

Останніми прямими представниками Першої галицької династії, династії Ростиславовичів, були два сини князя Володимира Ярославовича (†1199)[137]. В папській булі від 1218 р. серед жертводавців православного Святодмитрівського монастиря на р. Саві (тепер м. Сремска Мітровіца) згадані "руські королі з Галича Василько і Володимир-Іван". За їх фундацією обитель отримувала щорічно тридцять гривен срібла[138], можливо, з прибутків від проданої галицької солі. Дослідники тлумачать рік видання папського документу, як останню згадку про живих синів князя Володимира[139]. Проте, перед ними в буллі згаданий, також без вказівки про смерть, якийсь король Бела. Однак останній з трьох угорських правителів, які мали таке ім'я, помер за дванадцять років до видання папської грамоти, в 1196 році.

Тому не виключено, що в документ вкралася помилка і в ньому йшлося ще про перших Ростиславовичів, Василька та Володаря-Івана[140], які спільно правили в Галичині упродовж 1092 – 1124 років.

Після вигасання династії Ростиславовичів по прямій, чоловічій лінії, ще залишались представники родів, пов'язаних з ними "по кужелі". Таким був впливовий боярин часів Данила Галицького, державець коломийських соляних родовищ, Доброслав Судич[141]. Його бабу по батькові у 1170 р. забрав собі в жінки від чоловіка-священика князь Володимир Ярославович[142]. Прямими нащадками Доброслава є сучасні роди Бориславських, Колодинських, Кропивницьких, Любінецьких, Тустановських.

Юрій Диба. На мій погляд, зображення крокуючого лева над мініатюрою Остромирового Євангелія (де намальований євангеліст Іоанн Богослов, символом якого був орел) символізувало не папу Лева III (795 – 816), а радше папу Лева IX (1049 – 1054). У цьому контексті найперше слід згадати гіпотезу Н.Баумгартена про одруження старшого сина Ярослава Мудрого Володимира (1020 – 1052), з Одою, донькою графа Ліппольда. Ода була внучкою сестри папи Лева IX Гертруди (Баумгартен Н.А. Первая ветвь князей Галицких: Потомство Владимира Ярославича // Летопись историко-родословного общества. – Москва, 1908. – Вып. 4. – С. 3-20.). Таким чином, родоначальник першої галицької династії Ростислав, син Володимира Ярославовича та Оди, був споріднений з папою Левом IX. Євангеліє могло бути написане для Остромира в середовищі близькому до Ростислава Володимировича, одруженого з угоркою Ланкою. Це тим більше вірогідно, що серед наближених останнього був і син Остромира Вишата. Через Вишату та Ланку, ймовірно, і виконувалося замовлення та налагоджувалися контакти з монахами Сазавського монастиря, які на той час перебували в Угорщині. По-друге, на гербі Лева IX зображався здиблений лев (Lexikon der christlichen Ikonographie. – Rom, Freiburg, Basel, Wien. – T. 7. – P. 390). По-третє, не виключено, що й герб Підгір'я («Галичини») міг бути наданим Ростиславом Володимировичем чи Ростиславовичами, спорідненими з Левом IX. З цим папою, через його сестру, одруженою з графом Людольфом Брауншвайгським, споріднені і пізніші брауншвайгські володарі. А гербом Брауншвайга теж був крокуючий лев, про що свого часу Ви писали.

Ігор Мицько. Варто підкреслити, що Остромирове Євангеліє почали копіювати невдовзі після смерті Лева IX (†19.04.1054). Тому вміщення його гербу могло бути виразом пошани до цього видатного єрарха. Скрита її форма, правдоподібно, обумовлювалась конфліктом між римською та константинопольською церковними столицями, до якого спричинився Лев IX.

[1] Це текст виступу на львівському семінарії "Княжі часи", який відбувся 20 грудня 2002 року. Лише в посиланнях N.108 та N.113 додані пасажі про символіку Тризуба та монети з написом БОЛЄСЛАВ.

[2] *Labuda G.* Narodziny polsko-ukraińskiej granicy etnicznej w polskiej historiografii // Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w średniowieczu. – Rzeszów, 1996. – S.10.

[3] *Регель В.* Учредительная грамота Пражской епархии // Сборник статей по славяноведению, составленный и изданный учениками В.И.Ламанского... – С.-Петербург, 1883. – С.319.

[4] Київський князь Володимир, поріднившись з чеськими династіями, вочевидь, толерував цю назву, хоч, правдоподібно, на противагу їй іменував головний волинський град Володимиром (так само, як його син Ярослав Мудрий з таких же політичних міркувань назвав своїм іменем град біля самого Перемишля).

[5] Полное собрание русских летописей. – С.-Петербург, 1908. – Т.2. – Стпп. 245-246, 449. Відповідно під 1099 та 1152 роками.

[6] *Исаевич Я.Д.* «Грады червенские» и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными славянами (конец IX – начало XI в.) // Исследования по истории славян и славянских народов. – Москва, 1972. – С.107-109.

[7] *Константин Багрянородный.* Об управлении империей. – Москва, 1991. – С.44/45.

[8] *Абрамович Д.* Києво-Печерський патерик. – Київ, 1991. – С.151-152.

[9] *Кучера М.П.* Древній Плісненськ // Археологічні пам'ятки УРСР. – Київ, 1962. – Т.12. – С.12.

[10] *Филипчук М.* Нова знахідка. Плісненський саркофаг // Літопис «Червоної калини». – Львів, 1999. – Ч.10/12. – С.52.

[11] Його ж. Дослідження стародавнього Плісненська у 1990 р. // Волинсько-подільські археологічні студії. – Львів, 1998. – Т.1. – С.260.

[12] Katalog wystawy archeologicznej i etnograficznej we Lwowie 1895. – Lwów, 1885. – N2303; *Пастернак Я.*

Літописний град Піснеськ і проблема варягів в Галичині // Науковий збірник Українського вільного університету. – Мюнхен, 1948. – С.140-141; *Ширинский С.С.* Археологические параллели к истории христианства на Руси и в Великой Моравии // Древняя Русь и славяне. – Москва, 1978. – С.204; *Моця О.П.* Карпати у X – XIV ст. // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С.357-358.

[13] *Пастернак Я.* Літописний град. – С.147.

[14] *Толочко П.П., Баран В.Д., Мовчан І.І.* Старигард – центр західнослов'янського племені вагрів // Археологія. – Київ, 1989. – N1. – С.140-142.

[15] *Гошовський Б.* Княжий город Пліснеськ – Львів, 1937 / Відбитка з «Альманаху «Червоної калини» 1938 р. – С.4.

[16] *Войтович Л.* "Білі" хорвати чи "карпатські" хорвати // Миколаївщина. Збірник наукових статей. – Львів, 1998. – Т.1. – Вид.2. – С.71.

[17] *Мицько І.* Старосамбірщина. Історичні етюди // Старосамбірщина. – Старий Самбір, 2002. – Т.2. – С.7-8.

[18] До речі, у 1432 р. згадані неподалік від Пліснеська с. Берлин (ідентичне за назвою зі західнослов'янським м. Берліном) та с.Чехи (*Prochaska A.* Przebaczenie królewskie ziemianom oleskim w 1431 r. // Kwartalnik historyczny. – Lwów, 1890. – R.4. – Z.3. – S.513-515).

[19] *Dworzaczek W.* Paprocki Bartlomej // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1980. – T.25. – S.177-180.

[20] Насправді ж він загинув, впавши з моста (Полное собрание. – Т.2. – Ствп. 62, 63).

[21] *Paprocki B.* Zrdcadlo slawneho margrabstwy Morawskiego. – Olomutii, 1593. – Ark.LXXXIX a – LXXXX b.

[22] Генеалог принагідно говорить про те, що такий герб уживали князь Лев, який заснував місто Львів і збудував в ньому на високій горі замок, та Руське воєводство (Ibidem. – Ark.LXXXX b).

[23] Далі згадано князя Льва, засновника м. Львова, який нібито уживав такого самого герба (насправді з іншою колористикою – синій лев на золотому щиті). І нібито його мали ще московські правителі та волинський князь К.І. Острозький.

[24] Про цю пам'ятку див.: *Mycko I.* Przyczynki do historyi religijnej w Przemyskim XVI wieku. Benedykt Herbest, Andrij Kolodyński, Iwan Wiszeński // Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. – Przemysl, 1994. – T.2. – S.61.

[25] *Boniecki A.* Herbarz Polski. – Warszawa, 1905. – T.7. – S.289; Спиридонов М.Ф. Заславль в XVI в. – Минск, 1998.

[26] *Lasicki J.* De Prussorum, Moscovitarum et Tartarum religione, sacritietis, nuptiarum funerum ritu. – Spirae, 1582.

[27] *Estreicher K.* Bibliografia Polska. – Kraków, 1906. – T.21. – S.73-74.

[28] *Janeček J., Londo J.* Česke erby. – Praha, 1988. – S.357.

[29] Полное собрание. – Т.2. – Ствп.64-66.

[30] Деякі дослідники (Літопис Руський. За Іпатським списком переклав Леонід Махновець. – Київ, 1989. – С.82) припускають, що він фігурує під перекрученим іменем – Будыи, Буди – в літописі під 1018 р. (Полное собрание. – Т.2. – Ствп.130). Однак це зовсім інше ім'я.

[31] *Linde S.-B.* Słownik języka polskiego. – Lwów, 1860. – S.402; Етимологічний словник української мови. – Київ, 1982. – Т.1. – С.4.

[32] *Zibrt C.* Bibliografie česke historie. – Praha, 1912. – T.5. – S.331, 648.

[33] *Pesyna s Cechorodu* T.J. Prodromus Morawograficus . – Lytomysl, 1663. – S. [B,]. Посилання на джерела в цій роботі відсутні.

[34] *Pesyna s Cechorodu* T.J. Mars Moravicus. – Prage, 1677. – P.230-234.

[35] *Stredovsky J.-G.* Sacra Moravice Historia. – Solisbaci, 1710. – P.395, 501-504, 511-517, 520, 523, 535-536. Дані про Holek-а були повторені в роботі: Frise Ch.-G. Kirchengeschichte des Königreichs Polen. – Breslau, 1786. – S.33-36, 45-49, 51.

[36] Ibidem. – P.502-503.

[37] Ibidem. – P.540.

[38] Ibidem. – P.513, 523.

[39] *Флоровский А.В.* Русское летописание и Я.А.Коменский // Летописи и хроники. 1973. – Москва, 1974. – С.315. На жаль, автор не вказав, яка публікація Крюгера малась на увазі (жодна з них у Львові не виявлена). Можливо, тут йшлося про один з помісячних томів його праці Sacri pulveres. Принаймні в бібліографічних описах томів за січень та вересень (відповідно за 1668 та 1672 рр.) згадується родина Пліхт, яка була відгалуженням роду Жеротінів (Zibrt C. Bibliografie česke historie. – Praga, 1902. – Dil.2. – S.529, 530).

[40] *Флоровский А.* Русское летописание. – С.315 з посиланням на кн.: *Calin D.-F.* de Marienburg. Virtus leonine... – Viennae Austriae, 1683. – P.14, 16-17, 32. Друге видання (Immortali gloriae... – Viennae Austriae, 1683) відоме мені лише з бібліографічного опису (*Čenek Z.* Bibliografie česke historie... – Praga, 1900. – Dil.1. – S.628).

[41] Так його називають Филон Кміта та Ерiх Лясота відповідно в 1574 та 1594 роках.

[42] Pesyna s Cechorodu. Mars. – P.232.

[43] *Stredovsky J.-G.* Sacra Moravice Historia. – P.513.

[44] Полное собрание. – Петроград,1923. – Т.2. – Вып.1. – Ствп.69. В підробленому Іоакимівському літописі під 981 р. вже читаємо: "Володимир ими с Месчем (Мешком I - *I.З.*), князем ляхов и ленчан, войну, и асче воеводы Владимири двакрат победиша их, но он не престал воюя земли даже до Горыни. Сего ради Владимир шед сам и при реце Висе токо победи, что Месч все воинство погуби, едва сам спасеся, а преднии его мужи все нлененн быша, и Владимир все грды ляцкие заят. Месч же испроси мир у Владимира, отдая ему пять градов; Владимир же даде ему мир и дань погодну на ляхи возложи" (Татищев В. История российская. – Т.1. – С.112). Вочевидь, цей псевдопохід (під впливом відповідно відредагованого у «Повісті временних літ» тексту) принагідно згадувався, коли у 1229 році Данило Галицький дійшов аж до польського Каліша. Літопи-

сень константував тоді, що жодний інший князь, окрім Володимира Святославовича, не заходив так глибоко в польську землю (Полное собрание. – Т.2. – Ствп.758).

[45] *Грушевський М.* Історія України-Руси. – Київ. 1991. – Т.4. – С.488-490.

[46] Див: Labuda G. Narodziny. – S.11-12. Правда, цей автор датує цю подію 988 чи 989 роками.

[47] *Грушевський М.* Історія України-Русі. – Київ. 1991. – Т.4. – С.491-492.

[48] Полное собрание. – Т.2. – Ствп.131.

[49] Там само. – Ствп.137.

[50] *Nalepa J.* Lech // Słownik Starożytności Słowiańskich. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1967. – T.3. – Cz.1. – S.31; *Sławski K.* Lech-eponim. – Ibidem. – S.31; Турек Р. Либице княжее городище X в. – Прага, 1966 – 1969. – С.167.

[51] *Зимин А.А.* Память и похвала Иакова Мниха и Житие князя Владимира по древнейшему списку // Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР. – Москва, 1963. – Вып.37. – С.71. Не згаданий тут і похід 992 р. Володимира на хорватів слід розуміти не як зовнішньополітичну акцію, а як придушення виступу власного населення на Підгір'ї, яке колись належало до Хорватії = Великоморавської держави.

[52] *Kutyłowska I.* Grody Czerwieńskie wymienione pod 1018 i 1031 rokiem // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2002. – Вип.6. – С.30.

[53] Там само. – С.33.

[54] *Турек Р.* Либице. – С.13, 137, 166.

[55] *Татищев В.Н.* История российская. – Москва, Ленинград, 1962. – Т.1. – С.113.

[56] Там само. – С.119.

[57] *Пчелов Е.Д.* Генеалогия древнерусских князей. IX – начало XI в. – Москва, 2001. – С.196. При цьому відзначено, що «Ніканавський літопис називає її «богатырем Малфредом сильным», який помер в 1000 р. (датування Ніканавського літопису в цій частині випереджує датування ПВЛ на два роки» (Там само).

[58] *Козьма Пражский.* Чешская хроника. – Москва, 1962. – С.71; Турек Р. Либице. – С.148, 166.

[59] Adelajda Beleknegin (Біла Княгиня! † після 995) була донькою польського князя Земомисла (*Balzer O.* Genealogia Piastów. – Kraków, 1895. – S.3, 29-34).

[60] *Turek R.* Čechy v ranym stredvěku. – Vyšehrad, Praha, 1982 – S.127.

[61] Під час своєї вимушеної еміграції внук Володимира – Ізяслав Ярославович – відвідав в польському місті Гнезні гріб св. Войтеха і подарував для нього покривало (палліум) (*Флоровский А.* Чехи. – С.144). Такий вчинок міг бути не так виразом пошани до католицького святого, як засвідченням поваги до свого родича.

[62] А.Членов висловив гіпотезу про чеське походження Добрині на підставі того, що близьких до його та батькового імен осіб він виявив у Чехії – «чеську принцесу Добраву, дружину Мешка I ... та Малфріду чеську, другу чеську дружину Володимира I» (Членов А.М. По следам Добрыни. Москва, 1986. – С.44-45).

[63] *Грушевський М.* Історія української літератури. – Київ, 1994. – Т.4. – С.100-101.

[64] Полное собрание. – Т.2. – Ствп.57.

[65] *Stryjkowski M.* Kronika Polska. – Królewiec, 1582. – S.127.

[66] Ibidem. – S.130.

[67] *Татищев В.* История. – С.307.

[68] *Созонович И.* К вопросу о западном влиянии на славянскую и русскую поэзию // Варшавские университетские известия. – Варшава, 1898. – Т.1. – С.50, 52; Див. також: *Грушевський М.* Історія української літератури. –Київ, 1994. – Т.4. – Кн.1. – С.279.

[69] *Турек З.* Либице.– С.142, 145, 148.

[70] Там само. – С.141, 145.

[71] За билінами, Добриня помер, вкоротивши собі життя, після того, як його перемогла в поєдинку жінка «Латигорка» (*Грушевський М.* Історія української літератури. – Київ, 1994. – Т.4. – Кн.1. – С.107).

[72] На це вперше звернув увагу *І.Созонович* (К вопросу. – С.11-76). Сюжет про повернення чоловіка під час весілля дружини є вже в Одіссеї. Див. також: *Толстой И.И.* Возвращение мужа в «Одиссее» и в русской сказке // Сергею Федоровичу Ольденбургу. К 50-летию научно-общественной деятельности. 1882 – 1932. – Ленинград, 1934. – С.509-522.

[73] *Прозоровский Д.* О родстве св. Владимира по матери // Записки Императорской Академии наук. – 1864. – Т.5. – Кн.1. – С.17-26.

[74] Достовірність даних цього літопису про церковні справи в Києві X ст. блискуче довів на прикладі першої Богородичної церкви *Юрій Диба* (Ротонда 961 – 962 років у межах найдавнішого городища на Старокиївській горі // Записки Наукового товариства імені Шевченка.- Львів, 1998. – Праці археологічної комісії. – Т.245. – С.524-558.

[75] Полное собрание. – С.-Петербург, 1862. – Т.9. – С.68.

[76] *Лисовский Н.Н.* Остромирово Евангелие как исторический источник // Остромировое Евангелие 1056-1057. – Ленинград, 1988. – С.5.

[77] Там само. – С.13; *Мурьянов М.Ф.* К истории культурных связей Древней Руси по данным календаря Остромирова Евангелия // Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования. 1982 год. – Москва, 1984. – С.130-138.

[78] *Pessina T.J.* de Czechorod. Prosphorus septicornis... – Pragae, 1673. – P.3, 26, 462, 467; Ejusdem. – Thesaurus in Lucem Protractus sive s. Mercurius Maximus Orientis Martyr – Pragae, 1675. – P An – F_2. Львівський міщанинчех Ніколай Богемус, фундуючи в 1406 р. Богородичну каплицю при домініканському храмі, надав їй ще і чеські патроціниуми св. Вацлава, св. Віта та св. Прокопія (Akta grodzkie i ziemskie. – Lwów, 1870. – T.2. – S.56).

[79] *Pessina T.J.* de Czechorod. Prosphorus... – P.26.

[80] Staročeska kronika tak rečeneho Dalimila. – Praha, 1988. – Sv.1. – S.308.

[81] *Pessina T.J.* de Czechorod. Prosphorus...– P.512; Ejusdem. – Thesaurus in Lucem Protractus sive s. Mercurius Maximus Orientis Martyr. – Pragae, 1675. – $P.B_8$.

[82] *Розов Н.Н.* Остромирово Евангелие Апракос 1056 – 1057 годов – памятник славянской письменности

и искусства Древней Руси // Остромирово Евангелие. – С.8-9.

[83] *Пуцко В.* Портретные изображения авторов и донаторов в древнеболгарской цереви // Palaeobulgarica. – 1990. – Т.14. – С.71 з посиланням на: *Иванова-Мавродина В.* За украсата на рькописите от Преславската книжовна школа // Преслав, София, 1968. – Т.1. – С.84-92; Я не мав можливості познайомитись ні з цією працею, ні зі згаданими в статті публікаціями В. Пуцка.

[84] *Gąsiorowski A.* Sazava // Słownik Starożytności Słowiańskich. – Wrocław, Warszawa, Gdansk, 1975. – T.5. – S.82-84. У 1061 р., після зайняття чеського престолу Вратиславом II, ченці повернулись до Сазави. У 1095 р. монахи слов'янського обряду були звідти остаточно усунені.

[85] *Szekely G.* Węgierskie symbole państwowe w dobie średniowicza, ich związki z Bizancjum oraz wartości ideowe // Kwartalnik historyczny. – Warszawa, Poznań, 1988. – R.95. – S.28; Войтович Л. Князівські династії. – С.146.

[86] Висловлені у приватній бесіді.

[87] Пор.: Остромирово Евангелие 1056 – 1057. – Ленинград, 1988. – Арк 1 зв., 126; *Reichertova K.* Stavební počátky bývalého slovanského klášter na Sázavě (K archeologickému objevu tetrakonchy v severní zahradě) // Umeni. – 1978. – T.26. – S.146). Як підмітив Юрій Диба, план храму Сазавського монастиря повторений у храмі св. Маврікія польського міста Завихостя на Сандомірщині. До цього потрібно додати, що саме в Празі особливо вшановувалась реліквія св. Маврикія (*Pessina T.-J.* Prosphorus. – P. 404, 413, 414, 427, 463). Судячи з виявленої в Завихості галицької кераміки перелому XII та XIII ст. (*Buko A.* "Małopolska "czeska" i Małopolska "połońska" // Ziemie polskie w X w. i ich znaczenie w kszaltowaniu sie nowej mapy Ewtopy / Pod red. H. Samsonowicza. – Kraków, 2000. – S.159) та з розташування храму при важливому торговельному тракті на переправі через Віслу, тут була українська факторія. Не виключено, що саме тут був вбитий 1205 р. поляками князь Роман Мстиславович (див.: *Грушевський М.* Історія України-Руси. – Київ, 1993. – Т.3. – С.15-16, 506-507).

[88] Encyklopedja kościelna. – Warszawa, 1879. – T.12. – S.79, 80.

[89] *Buben M.* Heraldika. – Praha, 1986. – S.218-220.

[90] *Созонович И.* К вопросу. – С.3-10. В цій легенді переплелись декілька сюжетів. Зокрема, на давній казковий сюжет про лицаря з левом наклались реальні факти з життя брауншвайгського герцога Гайнріха Лєвє. Останній привіз зі Сходу реліквію відомого схимника св. Онуфрія, якого, за легендою, поховали два леви (звідси і виник сюжет із переодіванням короля в пустельника). Культ цього святого в Чехії засвідчує празька реліквія (*Pessina T.-J.* Thesaurus. – P.[D_8] verso; Pessina T.-J. Prosphorus. – P.468, 511) та його фреска II чверті XIV ст. (Gotická nástěnná malba v zemích českých / Práci vedl a úvodni stat napsal J. Pešina. – Praha, 1958. – T.1. – S.222. – Tabl.77).

[91] Полное собрание. – Т.2. – Ствп.143-149; *Абрамович Д.* Києво-Печерський патерик. – Київ, 1991. – С.16-18.

[92] Згадані в 1095 році (*Флоровский А.В.* Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений // Práce Slovanskieho ustavu v Praze. – Praha, 1935. – Sv.13. – T.1. – S.106).

[93] Полное собрание. – Т.9. – С.64, 67, 68.

[94] *Карпов А.* Ярослав Мудрый. – Москва, 2001. – С.439.

[95] *Lechewicz L., Luka A., Wędzki A.* Lewy Hradec // Słownik Starożytności Słowiańskich. – Wrocław, 1967. – T.3. – S.51.

[96] Ibidem. – S.52.

[97] *Pessina T.J.* de Czechorod. Prosphorus septicornis... – Pragae, 1673. – P.26, 413, 426.

[98] Полное собрание. – Т.2. – Ствп.101. У Ніканавському літописі говориться про прихід у 988 р. послів "из Рима отъ папы, и мощи святыхъ принесоша къ Володимеру" (Полное собрание. – Т.9. – С.57).

[99] Древняя Русь в свете зарубежных источников. – Москва, 2000. – С.320.

[100] *Карпов А.* Ярослав. – С.455. Принаймні, саме в ньому був похований Ярослав Мудрий. Можливо, київський т.зв. саркофаг княгині Ольги, виконаний в тій же манері, але менш ошатніше, належав Фіві, учневі св.Климентія.

[101] Там само. – С.438-439.

[102] Полное собрание. – Т.2. – Ствп.341. Як припускають, реліквія загинула під час монгольського нападу на Київ 1240 року.

[103] *Карпов А.* Ярослав. – С.441.

[104] *Шаповалов Г.И.* О символе "якорь-крест" и значении знака Рюриковичей // Византийский временник. – Москва, 1997. – Т.57. – С.204-210.

[105] *Янин В.Л.* Актовые печати Древней Руси X – XV. – Москва, 1970. – Т.1. – С.40, 166.

[106] *Шаповалов Г.* О символе. – С. 206, 207.

[107] *Turek R.* Cechy v ranem stredveku. – Vysehrad, Praha, 1982. – S.127. – N7, 11; S.177. – N 10, 11; S.197. – N 1, 3-5, 7, 12.

[108] Тези тексту виступу на львівському семінарії "Княжі часи", який відбувся 20 грудня 2002 року, були надруковані у старосамбірській газеті «Слово «Просвіти» за січень місяць 2003 року. Близько сотні примірників їх ксерокопії я роздав українським та зарубіжним історикам. У травні 2003 року загальноукраїнське радіо «Воскресіння» взяло у мене з цього приводу інтерв'ю, яке транслювалось декілька разів протягом 2003 – 2005 років. Основну ідею мого відкриття, з посиланням на тези, згадав у своїй монографії *Леонтій Войтович* (Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – С.198). Однак, її присвоїли собі дніпропетровські доктори наук *О.Белов та Г.Шаповалов* (Український Тризуб. Історія дослідження та історичний реконструкт. – Київ, Запоріжжя: Дике Поле. – 2008. – С.208-210, 235). Про викриття їх плагіату див.: *Мицько І.* Про походження гербу Волині // Старий Луцьк, 2009. – Вип.5. – С.57.

[109] *Buko A.* "Małopolska "czeska". – S. 146.

[110] *Labuda G.* Morawy // Słownik. – Wrocław, 1965. – T.3. – Cz.1. – S.297.

[111] *Крип'якевич І.* Галицько-Волинське князівство. – Київ, 1984. – С.62-63.

[112] *Войтович Л.* Князівські династії. – С.120.

[113] Існують монети-денарії з викарбованим кириличним іменем БОЛЄСЛАВЬ, які польські дослідники пов'язують із перебуванням польського князя Болєслава Хороброго в Києві у 1016–1018 рр., чи з окупацією цим же правителем наших Червенських городів у 1018–1032 роках (*Gumowski M.* Podręcznik numizmatyki polskij. – Kraków, 1914. – S.22-23). Але не виключено, що їх могли карбувати для наших територій і чеські правителі – Болєслав II (967 – 999) чи Болєслав III (999 – 1002). Цю гіпотезу я повторив ще під час конференції «Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле і сучасність», якам відбулась у Львові 14-15 травня 2004 року.

[114] Полное собрание. – С.-Петербург, 1862. – Т.9. – С.64.

[115] *Грушевський М.* Історія України-Русі. – Т.1. – С.488, 493.

[116] Помилка могла виникнути під впливом запису 988 року, де він так само названий. У свою чергу її виникнення спричинилось незнанням того факту, що в Чехії і Польщі одночасно тоді правили тезки, Болєслави.

[117] Полное собрание. – Т.9. – С.64.

[118] У Ніканавському літописі перед згадкою про цю війну йдеться про повернення послів "Того же лѣта послы Володимеровы пріидоша въ Кіевъ, иже ходиша въ Римь къ папѣ" (Там само. – Ствп.65).

[119] Там само. – Ствп.68.

[120] Див.: *Labuda G.* Narodziny. – S.11. Цей автор, правда, дотримується думки про приєднання Краківщини до польської держави ще в 989/990 роках.

[121] *Balzer O.* Genealogia. – S.56-57. У Тітмара Мерзебурзького названий Wlodowein, натомість Blademarius у: Vita Heinrici II Imperatoris Auctore Adabaldo / Edexte G. Waitz // Monumenta Germaniae Histirica / Edidit G.-H. Petz. – Hannoverae, 1841. – P.687, 689, 694.

[122] *Turek R.* Čechy. – S.177. – N2.

[123] *Пчелов Е.* Генеалогия. – С.169-173, 196-197.

124 Полное собрание. – Ленинград, 1926. – Т.1. – Вып.1. – Ствп.301.

[125] *Рыбаков Б.* Древняя Русь. Сказания. Былины. Легенды. – Москва, 1963. – С.201-202.

[126] Вочевидь, з таких же міркувань з літопису були вилучені відомості про чеське походження матері св.Володимира Малуші. Принаймні, Нестор повинен був про це знати, адже добре знався з праправнуком Добрині Яном Вишатичем (Полное собрание. – Т.2. – Ствп.257).

[127] Володимир, знаючи непокірливий характер сина Ярослава, не дав йому західний уділ, право на яке він мав через матір. Він отримав Новгарад і напередодні батькової смерті підняв проти батька бунт.

[128] В. Петегирич датує заселення белзького урочища Клименщина на XI ст., а діяльність тут монастиря св.Климентія на XII – XIII ст. (*Петегирич В.* Початки Белза і Бузька та формування їх соціально-топографічної структури в X – XIV ст. // Галичина та Волинь у добу Середньовіччя. – Львів, 2001. – С.201-202).

[129] *Флоровский А.* Чехи. – С.116-118.

[130] *Янин В.Л.* Актовые печати Древней Руси X – XV вв. – Москва, 1970. – Т.1. – С.16; Під впливом якихось епічних творів про Ярослава-Меркурія виникла на переломі XIV та XV ст. легенда про св. Меркурія Смоленського, який нібито походив з Моравії (*Флоровский А.* Чехи. – С.109)

[131] Див.: Pessina de Czechorod T.J. Thesaurus in Lucem Protractus sive S.Mercurius Maximus Orientis Martyr. – Pragae, 1675. Зберігались мощі в футлярі, на якому був напис грекою. Використання цієї мови посередньо може вказувати на давність надходження реліквії до Чехії. Див. його ж: Prosphorus. – S.522.

[132] Саме в цей час праправнук Рогвольда по лінії Ізяслава Володимировича був демонстративно названий Рогвольдом.

[133] *Войтович Л.* Княжі династії. – С.148.

[134] *Мицько І.* Старосамбірщина. – С.110.

[135] Полное собрание. – Ленинград, 1926. – Т.1. – Вып.1. – Ствп.270.

[136] Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф.9. – Оп.1. – Спр.572. – С.928; Спр.584. – С.1436-1437; *Br. G.* Boberka // Słownik geograficzny Królewstwa Polskiego. – Warszawa, 1880. – S.256. Інші версії перераховані в: *Купчинський О.А.* Микротопонимика как источник исторической географии // Изучение географических названий. – Москва, 1966. – С.128-130.

[137] *Грушевський М.* Історія України-Русі. – Т.2. – С.454.

[138] *Theiner A.* Vetera monumenta historica Hungariam Sacram illustranta.-Romae, 1869. – T.1. – P.10; Див. ще: *Харди Ђ.* Галички кнежеви даровавци манастира светог Димитријф на Сави // Споминица историјског архива «Срем». – Сремска Митровица, 2002. – Т.1. – С.65-75.

[139] *Войтович Л.* Князівські династії. – С.153.

[140] Сто років після фундації могли переплутати малопоширене ім'я Володар з відносно знаним Володимир. Так сучасник згадуваного Владівоя називає його Blademarius-ом, тобто Володимиром (*Balzer O.* Genealogia. – S.57).

[141] *Мицько І.* Генеалогія та геральдика шляхетських родів Кульчицьких та Доброславичів // *Мицько І.* Статті, написані після вигнання з Інституту українознавства НАН України. – Львів, 2000. – С.56-58, 60.

[142] Літописець погірдливо називає його «попів онук», натякаючи на його досить сумнівні щодо легітимності княжі амбіції (саме по собі походження від священика не було чимсь недостойним): «Доброслав же вокнѧжилься бѣ. и Соудьичь поповь вноукь» (Полное собрание. – Т.2. – Ствп.789). Цей запис стоїть у безпосередньому зв'язку з тими, де згадується «одруження» князя: «поѧ оу попа женоу и постави собѣ женоу» (Там само. – Ствп.659) та супротив бояр: «кнѧже мы не на тѧ восталѣ есмы. но не хочемь кланѧтисѧ попадьи» (Там само. – Ствп.660).